

แนวทางการพัฒนารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี

ปัทมา ไชยิตาเกษม

ครูชำนาญการ วิทยาลัยช่างศิลป์ สุพรรณบุรี

คำสำคัญ รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผา, สุพรรณบุรี, การศึกษาด้านช่างศิลป์, ลวดลายเครื่องปั้นดินเผา, ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการศึกษางานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมมาหาแนวทางพัฒนารูปแบบงานช่างศิลป์จากวัฒนธรรมชุมชน ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์และมีความโดดเด่นเฉพาะ การวิจัยพบว่ารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีได้สืบทอดแบบอย่างงานช่างจากสมัยทวารวดีที่แสดงถึงพัฒนาการของสังคมในเขตลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี โดยพบหลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่ง

เตาบ้านบางปูน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ สะท้อนวิถีชีวิตของสังคมในสมัยนั้น อาทิ ภาพสัตว์ เทพพนม ลายพิธีกรรม และเรขาคณิต ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นฐานของการสร้างสรรค์และพัฒนารูปแบบของงานเครื่องปั้นดินเผาที่ พบในปัจจุบันของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยพยายามพัฒนาจากพื้นฐานวัสดุในท้องถิ่นผลทำให้ ได้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลายที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนโดยผนวกกับแบบแผน ในอดีต วิธีการเช่นนี้ยังสามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้ศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้ เช่น จิตรกรรม ศิลปะไทย ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และศิลปะการออกแบบ โดยบูรณาการกับวิชาทฤษฎี ทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทยตามความสนใจและความชำนาญ นับเป็นศิลปะเพื่อชุมชน ที่ ช่าง ศิลปิน สถานศึกษาด้านช่างศิลป์มีบทบาทในการสืบสานอย่างรู้คุณค่า

บทนำ

“ความหมายหรือเนื้อหาของศิลปะย่อมมาจากการแสดงออกที่มีบุคลิกภาพและเอกลักษณ์ ของ ศิลปิน ซึ่งย่อมเชื่อมโยงใกล้ชิดกับชีวิตในแวดวงของวัฒนธรรม (Cultural Identity) ของชาติ ไปพร้อมกัน เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมนี้จะเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบงานศิลปะร่วมสมัย ระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ซึ่งส่วนมากจะมีรูปแบบที่เป็นสากลเหมือนกัน แต่การแสดงออก ส่วนตัวและท้องถิ่นจะทำให้เห็นความต่างของวัฒนธรรมพื้นหลัง”¹

“ศิลปะเป็นความงามร่วมของสังคม มีหน้าที่ในการรับใช้มนุษยชาติเพื่อประโยชน์หลายประการ ประการแรกก็เพื่อความสวยงามโดยเฉพาะ ประการที่สองก็เพื่อความคิดเห็นปรับปรุงสังคม ของตนให้ดีขึ้นมา และประการสุดท้ายก็เพื่อความลึกซึ้ง และทัศนะชีวิตอย่างกว้างขวางแก่ เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ศิลปินจึงไม่อาจจะประกอบศิลปะขึ้นมาเพื่อขายแต่เพียง ผู้เดียว”²

ข้อความข้างต้น เป็นแนวคิดที่สนับสนุนในด้านการผลิตงานศิลปะที่ให้ความหมายและคุณค่า จากบริบทชุมชน และสังคม ทั้งนี้การอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาตินับเป็นหน้าที่ ของทุกคนในสังคม และเป็นหน้าที่หลักโดยเฉพาะหน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม วิทยาลัยช่างศิลปสุพรรณบุรีประกอบด้วยหลักสูตรเพื่อจัดการศึกษาเฉพาะทางด้านช่างศิลป์ ได้แก่ ศิลปะไทย และศิลปะสากล สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนร่องรอยความ เจริญ ความงดงามทางศิลปกรรมของสังคมส่วนรวมให้เกิดคุณค่า เนื่องจากหลักฐานได้พบว่า

สุพรรณบุรีมีร่องรอยของงานศิลปหาวรรดิและศิลปะลพบุรี โดยเฉพาะลายลักษณะของงานเครื่องปั้นดินเผาที่มีความโดดเด่น นับเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าบอกล่าประวัติศาสตรสังคม และวัฒนธรรมไทย การวิจัยนี้เป็นการนำหลักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และหลักการจัดการศึกษาศิลปะบูรณาการเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการศึกษา เป็นผลให้ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้รับการสืบทอดอย่างทรงคุณค่าและคงาม อันจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาการจัดการศึกษาด้านช่างศิลป์ทุกแขนงได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบงานช่างเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี
- 2 เพื่ออนุรักษ์งานช่างเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีร่วมกับชุมชน / ช่างท้องถิ่น
- 3 เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษาด้านช่างศิลป์

วิธีดำเนินการวิจัย

- 1 ศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีจากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม
- 2 ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม
- 3 สร้างความรู้และความเข้าใจ เพื่อร่วมกันสร้างผลงานต้นแบบโดยสร้างสรรค์จากรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีแก่ผู้สนใจ ประกอบด้วยครู อาจารย์ นักศึกษา ช่างปั้นศิลปิน
- 4 สร้างการมีส่วนร่วมของนักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง หรือผู้สนใจ ได้เรียนรู้ และปฏิบัติงานสร้างสรรค์จากต้นแบบงานช่างเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี
- 5 สรุปผลการวิจัย

เกริ่นนำ

เครื่องปั้นดินเผาเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ผลิตขึ้น และอยู่คู่กับมนุษย์มาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์จนปัจจุบัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม ปรากฏงานเครื่องปั้นดินเผาไทยเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่พบคือหม้อเขียนสีในวัฒนธรรมบ้านเชียง ต่อมาในสมัยประวัติศาสตร์พบเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผามากมายกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ แหล่งเตาเผาในแคว้นล้านนา แหล่งเตาเผาในแคว้นสุโขทัย และแหล่งเตาเผาในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาและใกล้เคียง ดังนั้นสุพรรณบุรีซึ่งเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ระบุชัดเจนถึงการเริ่มต้นตั้งถิ่นฐานของชุมชน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อประมาณ 3,500-3,800 ปี จนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของอาณาจักรทวารวดี จึงมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมมากมายให้ชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรีที่มีรูปแบบลักษณะโดดเด่นอย่างน่าสนใจ ควรแก่การบันทึก รวบรวมเพื่อเผยแพร่เรื่องราววัฒนธรรมของท้องถิ่น

เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง ผลงานที่ทำมาจากดิน แร่ หิน ผ่านวิธีการผลิตที่ใช้ความร้อนหรือการเผา เพื่อให้มีความแข็งแรงและสามารถนำไปใช้งานได้ เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ เครื่องถ้วยชาม กระเบื้อง อิฐก่อสร้าง เครื่องตกแต่งบ้าน เครื่องสุขภัณฑ์ เครื่องประดับ และเครื่องใช้ในครัวเรือน

เครื่องปั้นดินเผาแตกต่างกับเซรามิก (Ceramic) ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษาสันสกฤต แปลว่าการเผา ตรงกับภาษากรีกว่าเครามอส (Keramos) แปลว่า สิ่งที่เผาแล้ว หากกล่าวถึง เซรามิก จะให้ความหมายที่กว้างกว่า ไม่ได้หมายถึง เพียงเครื่องปั้นดินเผาประเภทถ้วยชาม เท่านั้นแต่มีความหลากหลายและครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์หลายชนิด รวมไปถึงผลิตภัณฑ์วัสดุทนไฟ โลหะเคลือบ ฉนวนไฟฟ้า เครื่องสุขภัณฑ์ อุปกรณ์ที่ใช้ในงานอิเล็กทรอนิกส์ ชิ้นส่วนในวิทยุและคอมพิวเตอร์ ชิ้นส่วนในยานอวกาศ ส่วนประกอบของเรือดำน้ำ และเป็นสิ่งที่ใช้ในวงการแพทย์ เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาไทย หมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาชนิดต่าง ๆ ที่มีแหล่งผลิตในดินแดนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เป็นวัสดุ เครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งประเภทที่มีการเคลือบและไม่เคลือบ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ประเภทภาชนะดินเผา (Pottery) เช่น หม้อ ไห ตุ่ม โอ่ง จาน ชาม ถ้วย พาน ตลับ และแจกัน ประเภทวัสดุประกอบอาคาร เช่น กระเบื้อง โคมไฟ ใบระกา ทางหงส์ และประเภสิ่งของอื่น ๆ เช่น รูปปั้นของคนและสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น

ที่มาของเครื่องปั้นดินเผา

อนิก เลิศชาญฤทธ์³ มีผลการศึกษาที่มาของเครื่องปั้นดินเผาว่ามีอยู่เกือบทุกภูมิภาคของโลก สามารถพบได้เกือบทุกสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะในสภาพร้อนแล้งในเขตทะเลทราย เขตอากาศหนาวเย็น เขตร้อนชื้นชายฝั่งทะเล หรือ ภูเขาสูง ภาชนะดินเผารุ่นแรก ๆ นั้น ถูกผลิตขึ้นเพื่อการยังชีพ เช่น หุงต้มอาหารมากกว่าจะเป็นการผลิตเพื่ออุปโภคเชิงสัญลักษณ์หรือแสดงสถานภาพ (ยกเว้นกรณีตะวันตก) แต่หลังจากที่เทคโนโลยีภาชนะดินเผาพัฒนาก้าวหน้าไปมาก นักโบราณคดีบางท่านกล่าวว่าเป็นเทคโนโลยีภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (stoneware ceramic technology) จึงพบว่าภาชนะดินเผาถูกผลิตอย่างประณีตบรรจงตกแต่งอย่างพิถีพิถัน และลงทุนเวลางานในการผลิตสูง เพื่อแสดงหรือสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์

การศึกษานวนเครื่องปั้นดินเผาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์
ตารางแสดงเครื่องปั้นดินเผาที่พบในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

ภูมิภาค	อายุสมัย
หมู่เกาะญี่ปุ่น เอเชียตะวันออก	16,000 ปี
จีน เอเชียตะวันออก	16,000 ปี
ลุ่มน้ำเอมัวร์ เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ	16,000 ปี
เขตตอนใต้ทะเลทรายซาฮารา แอฟริกาเหนือ	9,500 ปี
เกาหลีเอเชียตะวันออก	9,000 ปี
เมโสโปเตเมีย ตะวันออกกลาง เอเชียตะวันตก	9,000 ปี
ที่ราบสูงอนาโตเลีย ตุรกี เอเชียตะวันตก	8,400 ปี
แม่ฮ่องสอน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นแผ่นดินใหญ่	8,400 ปี
กรีซ ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้	8,400 ปี
ลุ่มแม่น้ำสินธุ อินเดีย เอเชียใต้	7,000 ปี
อียิปต์ แอฟริกาเหนือ	6,500 ปี
สแกนดิเนเวีย ยุโรปเหนือ	5,600 ปี
ไซบีเรีย ยุโรปเอเชีย	5,000 ปี

ภูมิภาค	อายุสมัย
ไต้หวัน หมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	4,400 ปี
อลาสกา แคลิฟอร์เนีย และฟลอริดา อเมริกาเหนือ	4,000 ปี
บราซิล โคลอมเบีย และเอกวาดอร์ อเมริกาใต้	5,000 ปี
ปานามา อเมริกากลาง	4,400 ปี
นิวกีนิ และฟีจี หมู่เกาะแห่งมหาสมุทรแปซิฟิก	3,500 ปี

ที่มา : ธนิ เลิศชาณฤทธ์, มนุษย์กับภาชนะดินเผา จากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551, 27.

เครื่องปั้นดินเผาในสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับระบบความเชื่อ

สายันต์ โพธิ์ชาณฤทธ์ ได้ศึกษาทางโบราณคดีเพื่อสังเคราะห์ความรู้เรื่องวิทยาการผลิต แบบแผนทางศิลปะ และความหมายทางวัฒนธรรมของเครื่องถ้วยเคลือบในแหล่งเตาเมืองน่านบ้านเตาไหแม่เลี้ยง จังหวัดน่านและแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว จังหวัดพะเยา พบว่าเป็นคติความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ที่เป็นวงจรสืบเนื่องกันของชีวิตก่อนเกิด ชีวิตปัจจุบัน และชีวิตหลังความตาย เชื่อและศรัทธาในเรื่องสรรพสิ่ง สรรพสัตว์ สรรพชีวิตเป็นหนึ่งเดียวเกี่ยวพันกับมนุษย์แบบองค์รวม⁴

สุริรัตน์ นุบผา ได้ผลการศึกษาภาชนะดินเผากับมนุษย์ : ภายใต้นแนวคิดเรื่องระบบนิเวศของภาชนะดินเผา กรณีศึกษาในประเทศไทย ได้แก่ การวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เครื่องปั้นดินเผาบ้านดอนธงชัย จังหวัดสกลนคร เครื่องปั้นดินเผาบ้านใหม่ชัยมงคล จังหวัดนครสวรรค์ และแหล่งอื่น ๆ อีกหลายแห่งนั้น การวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาที่พบเหล่านี้จำแนกทางด้านประวัติศาสตร์ได้ว่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ พบว่าระบบนิเวศทางธรรมชาติและทางสังคมมีผลโดยตรงกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของมนุษย์เพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์กับวัตถุ⁵

การศึกษางานเครื่องปั้นดินเผาจำแนกกลุ่มผลิตตามภาษาพูดได้สามกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐาน

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีรูปแบบของกิจกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาบางอย่างมีความคล้ายคลึงกันและบางอย่างมีลักษณะของตนเอง กล่าวคือ กลุ่มไทยโคราช (พูดภาษาไทยโคราช) กลุ่มนี้มีถิ่นฐานที่บริเวณจังหวัดนครราชสีมา ผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยการแบ่งเพศ ผู้หญิงทำหน้าที่ช่างปั้น ผู้ชายทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การขุดดิน การเผา และการขนย้ายไปจำหน่าย กลุ่มไทยลาว (พูดภาษาอีสานหรือภาษาลาว) ตัวอย่างแหล่งเครื่องปั้นดินเผابرณบ้านนากระเซิง จังหวัดเลย บ้านดอนจิกจังหวัดอุบลราชธานี ผู้หญิงรับผิดชอบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาทุกขั้นตอน ตั้งแต่หาวัตถุดิบ การเตรียมดิน การปั้นขึ้นรูป การเผา ตลอดจนการขนย้าย โดยที่ผู้ชายไม่มีส่วนร่วมในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยสิ้นเชิง และกลุ่มส่วย (พูดภาษาส่วย) แหล่งเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี เช่น หมู่บ้านชำสมิง จังหวัดสุรินทร์ การผลิตภาชนะดินเผาของกลุ่มดังกล่าวเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับกลุ่มผู้ผลิตภาษาลาว กล่าวคือ กิจกรรมส่วนใหญ่ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบหลักในทุกขั้นตอนของการผลิต ในประเด็นเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างงานเครื่องปั้นดินเผากับระบบนิเวศทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศทางสังคมที่บ้านหัวบึง จังหวัดขอนแก่น พบว่าปัจจัยในการผลิตเครื่องปั้นดินเผานั้นทำ ในฤดูนอกเหนือจากเกษตรกรรม และการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดวิธีการเรียนรู้จากหญิงรุ่นหนึ่งสู่หญิงอีกรุ่น หรือการเรียนรู้จากแม่ที่สอนลูกสาวเริ่มด้วยการเป็นผู้ช่วยงานอยู่แล้ว ให้สังเกตดูขณะปั้น และให้หัดปั้นภาชนะขนาดเล็ก ๆ เมื่อลูกสาวปั้นภาชนะเป็นแล้ว เมื่อแต่งงาน (โดยเฉลี่ยอายุ 20 ปี) จะรับหน้าที่หลักในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และแม่รับบทบาทเป็นผู้ช่วยต่อไป นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาในแหล่งหมู่บ้านด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้ตามฤดูกาลและการเผาจะใช้วิธีขุดลึกลงไปดินบริเวณริมแม่น้ำมูลเพื่อทำเป็นเตาเผา แต่เมื่อถึงฤดูฝนของทุกปี น้ำในแม่น้ำจะเอ่อท่วมขึ้นมาถึงเตาที่ขุดไว้การผลิตก็จะชะงักไป ด้านการพัฒนาารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผามีน้อยเนื่องจากช่างชาวบ้านไม่มีการคิดริเริ่มในการพัฒนา การติดต่อแลกเปลี่ยนมีจำกัดเฉพาะในหมู่บ้านตนเอง

เครื่องปั้นดินเผามีผลต่อการคิดสร้างสรรค์ของศิลปินอย่างยิ่ง เช่นในงานเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเชียง ที่มีชื่อเสียงความโดดเด่นของลวดลายที่มีความงดงามและเอกลักษณ์ ได้เกิดการสร้างสรรคในการใช้เทคนิคและวิธีการเพื่อนำมาประยุกต์ให้เกิดลวดลายรูปแบบเฉพาะตนขึ้นบ่อยครั้งผลิตในลักษณะการเลียนแบบ และพบว่ามีการทำวิธิตำให้ดูเป็นของเก่าเพื่อนำไปจำหน่ายเป็นของที่ระลึกซึ่งสามารถขายได้ในราคาสูง เครื่องปั้นดินเผาโบราณในเปรูที่มีหูกจับพิเศษที่เชื่อมต่อระหว่างพวย 2 อัน ยังได้รับความนิยมและมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์โดยช่างปั้น ศิลปินนำมาประยุกต์ให้มีลักษณะเฉพาะตัว^๖ นับว่างานเครื่องปั้นดินเผามีความสำคัญ

ที่ทำให้เกิดความหลากหลายของรูปแบบงานศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์ชุมชน และรูปแบบเฉพาะตัวเป็นอย่างยิ่ง

เครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี

งานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีจากหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ คือ การขุดค้นที่แหล่งเตาของ จารึก วิไลแก้ว และคณะเมื่อ พ.ศ. 2531 และสายันต์ ไพรชาญจิตรและคณะเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยมีผลการกำหนดอายุว่า แหล่งเตาสุพรรณบุรีมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 ต่อเนื่องถึงพุทธศตวรรษที่ 21 มีรูปแบบลวดลายที่แสดงถึงคติในการสร้างและความหมายของลวดลาย โดยแบ่งตามความต้องการของตลาดสะท้อนไปถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคม การสร้างมีจุดประสงค์เพื่อ ใช้ในวาระสำคัญหรือพิธีกรรม เพื่อการค้า และเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และเมื่อศึกษางานช่างในสภาพปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยงานเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นเอกลักษณ์หลงเหลือเลยและใช้รูปแบบจากภาคอื่น ๆ เช่น บ้านด่านเกวียน นครราชสีมา ลำปาง เป็นต้น

การขุดค้นทางโบราณคดีของจารึก วิไลแก้วและคณะ (2531) พบแหล่งเตา 10 แหล่ง บริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำท่าจีนพบว่าเป็นแหล่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งในภาคกลาง ภาชนะส่วนใหญ่นิยมตกแต่งด้วยการประทับลวดลาย ที่จัดว่าเป็นลักษณะเฉพาะถือว่าได้มีความสำคัญและเป็นเหตุให้เลือกขุดค้นเพื่อศึกษาลักษณะเตาและลักษณะเครื่องปั้นดินเผา พบลวดลายแบบต่าง ๆ ภายในกรอบสี่เหลี่ยมจำนวนหนึ่งที่มีก้นใช้ตกแต่งบริเวณไหล่ภาชนะอย่างต่อเนื่อง คล้ายกับที่ปรากฏบนภาชนะสมัยทวารวดี เช่น ลวดลายช้าง ม้า วัว หงส์ และรูปบุคคล แต่มีพัฒนาการที่ดีขึ้นทั้งในเรื่องเทคนิคการประทับลาย เนื้อดิน ตัวลวดลาย ที่มีลักษณะเป็นภาพเล่าเรื่องแสดงการทำสงครามและเครื่องแต่งกายบุคคลที่สวมเทริดและนุ่งผ้ามีชายที่อาจเปรียบเทียบกับรูปแบบจากภาพเล่าเรื่องบนระเบียงปราสาทขอม เช่น ที่ปราสาทนครวัด และภาพสลักการสงครามด้วยกระบวณช้างที่ปราสาทบายัน ซึ่งบุคคลนุ่งผ้ามีชายและใช้หอกเป็นอาวุธ ในประเด็นการตีความลวดลายนั้น ให้มีความสำคัญกับลวดลายที่โดดเด่น คือ ลวดลายรูปบุคคลประกอบพิธีกรรม เช่น ลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถวุ่นเครื่องด้วยสุพรรณบุรีสื่อถึง พระราชพิธีพืชมงคล จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเงินตรา เหรียญในสมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 11-16 ที่ทำเป็นรูปโคหรือวัวอาจแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ลวดลายรูปบุคคลและช้างภายในกรอบสี่เหลี่ยมบนเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี น่าจะแสดงถึง การคล้องช้างแบบวังช้าง ซึ่งเป็นประเพณีที่มีมา

ตั้งแต่สมัยก่อนอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง-ตอนปลายที่ใช้วิธีคล้องช้างแบบจับเพียดและโพนช้าง โดยอ้างอิงข้อมูลมาจากพระราชพงศาวดารหลายฉบับ เช่น หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ และฉบับกรมพระปรมาภิไธยวิโรจ

เครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์

แบ่งกลุ่มรูปแบบลวดลายเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี จากแหล่งเตาบ้านบางปูน ประกอบด้วย 3 รูปแบบซึ่งมีลวดลายที่เป็นลักษณะที่เฉพาะดังนี้

1 รูปแบบลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร ประกอบด้วย

1.1 รูปแบบลวดลายขีดลายคลื่นน้ำ

รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร เช่น รูปคลื่นน้ำ พบหลักฐานการแพร่กระจายของเครื่องปั้นดินเผาเขมรในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่งเตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งเตาเขมรที่มีความหนาแน่นที่สุดในประเทศไทย แหล่งเตากำหนดอายุได้ตั้งแต่ราว ปลายพุทธศตวรรษที่ 13 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานเครื่องปั้นดินเผาเขมรที่พบในสุพรรณบุรี เป็นจุดของฝาเครื่องปั้นดินเผาสีน้ำตาลและฝาตลับเคลือบสีเขียวที่แหล่งเตาบ้านบางปูน ทั้งสองชิ้นกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 และพบเศษเครื่องถ้วยเขมรจากชั้นดินที่มีการอยู่อาศัยชั้นแรกสุดซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 20 จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เจดีย์วัดเขาใหญ่ ส่งผลและอิทธิพลต่อเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีในลายคลื่นน้ำ ซึ่งเป็นลายขูดขีดบนไหเท้าช้าง มีข้อสันนิษฐานว่าช่างใช้ไม้ไผ่ตัดปลายแหลมเป็นเครื่องมือในการขูดขีดลายลงไป ลายคลื่นน้ำเป็นลักษณะเส้นอิสระ

1.2 รูปแบบลวดลายรูปเม็ดพริก

รูปแบบลวดลายรูปเม็ดพริก เป็นลายแบบปั้นแปะที่พบบนเครื่องถ้วยเขมร ในประเทศกัมพูชา และแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ ใช้แต่งบนไหไห ลวดลายนี้มีลักษณะคล้ายลายเครื่องประดับที่พบบนประติมากรรมปูนต่ำจากปราสาทขอม

1.3 รูปแบบลวดลายขีดลายเม็ดเตล็ด

รูปแบบลวดลายขีดลายเม็ดเตล็ด ประกอบด้วย รูปดอกไม้กลม ลวดลายรูปสามเหลี่ยมและกลุ่มลวดลายรูปตาราง ใช้ตกแต่งเป็นลวดลายเสริมลายอื่น ๆ บนเครื่องถ้วยเขมร และ

เครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี โดยลายสามเหลี่ยมและกลุ่มลายรูปตารางมักปรากฏภายในลายเส้นขนาน ลายดอกไม้กลมเป็นกลุ่มลวดลายแบบปั้นแปะที่พบบนเครื่องปั้นดินเผาเขมรในประเทศกัมพูชา และแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ ใช้ตกแต่งภาชนะรูปสัตว์ หรือใช้ตกแต่งบริเวณไหล่ไห รูปดอกไม้กลมที่แหล่งสุพรรณบุรีใช้ตกแต่งแบบต่อเนื่องรอบไหล่ไห หรือใช้ตกแต่งร่วมกับลายอื่น

2 รูปแบบลวดลายรูปบุคคลและสัตว์

รูปแบบลวดลายรูปบุคคลและสัตว์ จัดได้ว่าเป็นกลุ่มลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งเตาสุพรรณบุรีอย่างแท้จริง มักใช้ตกแต่งรอบไหล่ไห และแสดงภาพเล่าเรื่องภายในกรอบสี่เหลี่ยมเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งแบบที่ใกล้เคียงธรรมชาติ สามารถสื่อถึงรายละเอียดได้ในระดับหนึ่ง เช่น ภาพพิธีกรรม มีทั้งแบบแสดงเป็นเค้าโครงที่ไม่ลงลึกรายละเอียด แต่ยังสามารถสื่อให้เข้าใจได้ว่าพิธีกรรม รวมทั้งแบบแสดงเป็นเค้าโครงที่ไม่มีลงลึกในรายละเอียด แต่ยังสามารถสื่อให้เข้าใจได้ว่าเป็นภาพใด เช่น ภาพการต่อสู้บางภาพ เป็นต้น รูปบุคคลมีอิริยาบถแตกต่างกัน ลักษณะเครื่องแต่งกายใส่ประดับแบบขอม โดยสวมผ้าถุงสั้นหรือสมพต มีชายผ้าห้อยตกลงมา ด้านหน้าบ้าง ด้านข้างบ้าง บางรูปเห็นชายผ้าตกลงมาทั้งขวาและซ้าย เครื่องประดับมักสวมเทริด ตุ่มหู สร้อยคอ กำไล ต้นแขน ข้อเท้า รูปสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว และหงส์ ทุกชนิดหันด้านข้างและแสดงสัดส่วนทางกายวิภาคได้ดี มีข้อสังเกตว่าลักษณะการแสดงมิติของภาพบางประการชวนให้นึกถึงภาพสลักที่ปราสาทเขมร เช่น ปราสาทบายน ดังตัวอย่างการทำรูปวัวคู่ที่ทำลายเส้นซ้อนด้านหลังวัวตัวแรก ดังปรากฏบนลวดลายรูปบุคคลเทียมคันไถ รูปลวดลายของบุคคลและสัตว์สื่อให้เห็นร่องรอยอิทธิพลวัฒนธรรมขอมที่แพร่เข้ามาในภาคกลางของประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ภายในจังหวัดสุพรรณบุรี ปรากฏหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานขอมหลายแห่ง เช่น ที่เนินทางพระ อำเภอสามชุกที่มีความสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมหลายแห่ง ได้แก่ ราชบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี และลพบุรี

2.1 ลวดลายแสดงพิธีกรรม ลวดลายพิธีกรรมที่พบจากแหล่งเตาบ้านบางปูน ไม่ซ้ำจากแหล่งเตาเผาอื่น ได้แก่

2.1.1 ลวดลายแสดงพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ หมายถึง พระราชพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพระราชพิธีประจำเดือนหก แสดงถึงความสำคัญของการเกษตรกรรมต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคนั้น นอกจากนี้ยังสื่อถึงความสำคัญของชนชั้นปกครองในสังคมที่มีหน้าที่ประกอบพิธีสำคัญเพื่อผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ของประชาชน

2.1.2 ลวดลายแสดงพิธีคล้องช้าง แสดงวิธีการคล้องช้างแบบวังช้าง เพราะไม่มีการทำรูปช้าง

ต่อให้เห็น อันเป็นวิธีการที่ยังคงกระทำในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น การคล้องช้าง เป็นการจับช้างป่าเพื่อนำมาใช้งาน เช่น เป็นพาหนะในการเดินทาง การทำศึกสงคราม แต่เดิมมีสองวิธีคือ วิธีโพนช้าง และวิธีวังช้าง ทั้งสองวิธีต่างกันตรงที่วิธีโพนช้างมีช้างต่อที่ผูกไว้ช่วยคล้องช้าง ส่วนวิธีวังช้างไม่มีช้างต่อมาช่วย ต่อมาวิธีใหม่ที่เรียกว่า วิธีคล้องแบบเพนียด ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มมีขึ้นในช่วงระหว่างรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ การคล้องช้างแบบเพนียดยังถือเป็นพระราชพิธีหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ด้วย การคล้องช้างนับเป็นกิจกรรมสำคัญ เพราะมีการตั้งกรมคชบาลในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา รวมถึงการจัดทำตำราชี้ช้างในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ด้วย

2.2 ลวดลายแสดงการต่อสู้ มีจำนวนมากที่สุดและมีความหลากหลาย รูปแบบการต่อสู้พบว่ามีการแบ่งบุคคลและรูปการล่าสัตว์ ดังนี้

2.2.1 รูปนักรบ เป็นรูปบุคคลสวมผ้าถุงมีชายตกอยู่ตรงกลางด้านหน้า สวมเทริดถือหอกด้วยมือซ้าย และถือโล่ในมือขวา พื้นที่ว่างด้านซ้ายตกแต่งด้วยลวดลายวงโค้งปลายกระหนก ด้านขวาตกแต่งด้วยลวดลายคล้ายรูปดอกไม้กลม รูปแบบอีกหนึ่งใช้ตกแต่งร่วมกับนักรบบนหลังช้าง รูปนักรบถือหอกและโล่อาจนำไปเปรียบเทียบกับนักรบขอม เช่น รูปนักรบบนปราสาทบายน ซึ่งจะแสดงด้านข้าง ส่วนนักรบสุพรรณบุรีแสดงด้านหน้า

2.2.2 นักรบบนหลังม้า มักทำเป็นรูปบุคคลสวมผ้าถุงมีชายผ้าตกอยู่ด้านหน้าและด้านข้าง สวมเทริด สร้อยคอและตุ้มหู ถือดาบในมือขวา นั่งอยู่บนหลังม้า ม้าสวมปลอกคอที่ตกแต่งเป็นลวดลายรูปบุคคลนั่งบนหลังสัตว์มีปรากฏในสมัยทวารวดีแล้ว แต่เมื่อพิจารณาถึงมิติและองค์ประกอบภาพแล้วชวนให้นึกถึงรูปสลักนักรบขม่อีกเช่นกัน ดัง เช่น รูปทหารม้าขอมจากระเบียงปราสาทบายน

2.2.3 รูปนักรบกำลังต่อสู้ พบว่ามีการตกแต่งลวดลายรูปนักรบกำลังต่อสู้กัน โดยนำมาตกแต่งเป็นลวดลายเดี่ยวแบบต่อเนื่อง เป็นลวดลายที่ห่างไกลธรรมชาติแล้ว รูปนักรบต่อสู้กันด้วยหอกนี้น่าจะได้รับแรงบันดาลใจจากรูปสลักหุ่นดำที่แสดงภาพการรบแบบเขมร เช่น ที่ปราสาทบายน

2.2.4 รูปนักรบบนหลังช้างและม้า หลักฐานปรากฏมักทำเป็นรูปนักรบถืออาวุธนั่งอยู่บนหลังช้างเป็นหลัก ส่วนด้านหน้าช้างมีทั้งแบบที่ทำเป็นรูปนักรบถืออาวุธและโล่เดินนำหน้า ลวดลายมีความน่าสนใจ คือ จำนวนของนักรบนั่งอยู่บนหลังช้าง ซึ่งมีผู้เสนอว่าตามพระราชพงศาวดาร ในสงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชา ช้างทรงประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ กลางช้าง และความงูช้าง แสดงว่าบนหลังช้างมีจำนวนบุคคลสองคนบนหลังช้างที่แตกต่าง คือ ช้างทรงของกษัตริย์มีผู้นั่งสามคน ในขณะที่ช้างชนนั้นไม่

อาจยืนยันได้ว่ามีจำนวนสองหรือสามคน แต่ยืนยันได้ว่าการชนข้างนั้น ช้างชนไม่มีการผูก เครื่องมันบนหลัง เพื่อความสะดวกในการต่อสู้นั่นเอง จำนวนคนบนหลังช้างแม้ไม่สามารถหาข้อยุติได้ แต่หลักฐานจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีแสดงให้เห็นว่ามีผู้นั่งสองคนบนหลังช้าง นอกจากนี้รูปนักรบที่เดินนำหน้า น่าจะเป็นทหารประจำเท้าช้างที่เรียกว่า จาตุรงคบาท ผู้พิทักษ์ช้างของแม่ทัพ รวมทั้งรูปนักรบบนม้า น่าจะแสดงถึงทหารม้าที่นำหน้าเพื่อเป็นกองเบิกทางเข้าตีด้านหน้าของข้าศึกตามตำราพิชัยสงคราม

2.2.5 รูปบุคคลล่ำกาวง ลวดลายที่แสดงการล่ำสัตว์นี้พบตัวอย่างเพียงชิ้นเดียว โดยทำเป็นรูปบุคคลสวมเทริดและนุ่งมีชายยาว กำลังเงี้ยวหอกเป็นอาวุธไปยังกวาง จากการแต่งกายและเทริดของรูปบุคคล อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญ อาจแสดงถึงกิจกรรมการล่ำสัตว์ของชนชั้นสูง

2.3 ลวดลายรูปเทวดา พบว่าทำในกรอบรูปคล้ายกลีบบัวหงายและกรอบรูปสี่เหลี่ยม รูปเทวดาในกรอบรูปคล้ายกลีบบัวหงาย ประทับอยู่บนฐานลายวงโค้งต่อกันสองวงได้ยอดสามเหลี่ยม ยกพระหัตถ์ขวาขึ้น และยกพระขานูข้างซ้ายขึ้นตั้งฉากต่างจากรูปเทวดาในกรอบสี่เหลี่ยม ที่พนมพระหัตถ์ไว้กลางพระอุระ และยกพระขานูตั้งฉากขึ้นข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างพับพระขานูจนปลายพระบาทชี้ขึ้นคล้ายกำลังเหาะ เบื้องหลังตกแต่งด้วยลายก้านขดออกปลายเป็นกระหนก และลายรูปวงกลมลงบนพื้นที่ที่เหลือ เป็นที่น่าสังเกตว่า ลายเทวดาภายในกรอบสี่เหลี่ยมชิ้นหนึ่ง มีการทำรัศมีรูปวงรีรอบพระเศียรอันเป็นสัญลักษณ์ของเทวดาด้วย ลวดลายรูปบุคคลเดี่ยวภายในกรอบสี่เหลี่ยมพบในสมัยทวารวดี เป็นรูปคนนั่งชันเข่าข้างหนึ่งและพับขาอีกข้างให้ปลายเท้าชี้ขึ้นในลักษณะลอยตัว สวมเครื่องประดับ เช่น เทริด ต่างหู มักถือสิ่งของในมือข้างหนึ่ง มีผู้ตีความว่าอาจหมายถึงคนเดินระบำ บ้างก็ว่าเป็นคนธรรพ์หรือพวกกึ่งเทพ ท่วงท่าชันเข่าข้างหนึ่งและยกขาขึ้นอีกข้างหนึ่งนั้นคงสืบเนื่องลงมายังรูปเทวดาบนเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี ในสมัยอยุธยาความนิยมในการตกแต่งด้วยรูปเทพนมปรากฏในงานสถาปัตยกรรม เช่น รูปเทพนมปูนปั้นประดับปราสาทวัดจุฬามณี พิษณุโลก และพบในงานประณีตศิลป์อื่น เช่น แผ่นทองฉลุลายรูปเทพนมที่พบจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ อยุธยา

2.4 ลวดลายรูปหงส์และช้าง การใช้สัตว์ตกแต่งภายในกรอบสี่เหลี่ยม ได้แก่ หงส์ และช้าง พบมาตั้งแต่สมัยทวารวดี จากหลักฐานในพื้นที่ภาคกลางประเทศไทย ทำเป็นหงส์และช้างในงานประดับตกแต่งยังคงปรากฏหลักฐานต่อเนื่อง เช่น การทำรูปหงส์และช้างตกแต่งงานปูนปั้นในศาสนสถานต่าง ๆ ต่อเนื่องมายังสมัยอยุธยาตอนต้น พบการทำรูปหงส์ปูนปั้นที่วัดมหาธาตุ อยุธยา แสดงรูปแบบหงส์ด้านข้างคาบช่อดอกไม้ และวัดจุฬามณี พิษณุโลก ตกแต่ง

ทางหงส์เป็นวงโค้งออกลายกระหนกหลายวง ส่วนรูปข้างด้านข้างในกรอบสี่เหลี่ยมเช่นกัน สันนิษฐานว่าอาจเป็นการถ่ายเทรูปจากลวดลายตกแต่งเครื่องทองลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา เพราะมีการแสดงผลพิธีของลายเป็นมิติเดียวกัน แม้จะมีรายละเอียดที่ต่างบ้างเนื่องจากวัสดุต่างกัน ซึ่งข้อสันนิษฐานข้างต้นมีหลักฐาน การตกแต่งพื้นที่ว่างที่เหลือภายในกรอบสี่เหลี่ยมด้วยวงโค้งปลายกระหนกหลายวงจากลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี

3 รูปแบบลวดลายประดิษฐ์ เป็นกลุ่มลวดลายกดประทับที่มักนำมาเรียงต่อเนื่องกันเพื่อตกแต่งไหล่เครื่องปั้นดินเผาประเภทโหลร่วมกับลวดลายอื่น รูปแบบลวดลายประดิษฐ์ ได้แก่

3.1 ลวดลายกลีบบัวคว่ำ ภายในตกแต่งเป็นลวดลายต่อเนื่องใช้ตกแต่งร่วมกับลายอื่น เช่น ตกแต่งร่วมกับรูปบุคคลเทียมคันไถวัว

3.2 ลวดลายรูปสี่มา เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งเตาสุพรรณบุรี ใช้ประดับบริเวณไหล่และคอไหและโถแบบต่อเนื่อง มีผู้แสดงความเห็นว่าลวดลายนี้อาจนำรูปแบบมาจากใบสี่มา

3.3 ลวดลายใบโพธิ์ พบหลักฐานว่ามีความนิยมใช้ลวดลายนี้ตกแต่งบริเวณไหล่และโถเป็นจำนวนมาก มักใช้ตกแต่งเป็นลายต่อเนื่องร่วมกับลายอื่น ๆ

3.4 ลวดลายรูปดอกไม้ เป็นลวดลายที่มีขนาดเล็กแบบต่อเนื่อง เป็นกลุ่มลวดลายเสริมที่นิยมใช้ตกแต่งบริเวณตรงคอและไหล่ แต่ลวดลายใช้ตกแต่งไหแต่ละใบเพื่อเสริมลวดลายหลักอื่น ๆ สันนิษฐานว่าได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ เช่น ใบไม้และดอกไม้⁷

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบงานช่างเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

ข้อมูลงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี จากแหล่งเตาบ้านบางปูน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีความเป็นมาจากการขุดค้นของจารึก วิไลแก้วและคณะ เมื่อ พ.ศ. 2531 ภาชนะส่วนใหญ่นิยมตกแต่งด้วยการประทับลวดลาย ที่จัดว่าเป็นลักษณะเฉพาะ ถือว่าได้มีความสำคัญของการศึกษางานเครื่องปั้นดินเผา พบลวดลายแบบต่าง ๆ บนภาชนะ

เช่น สมัยทวารวดี และ พ.ศ. 2542 ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร และคณะ ได้ผลการศึกษา ด้านโบราณคดีแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีได้ สืบทอดแบบอย่างงานช่างในสมัยทวารวดี แสดงถึงพัฒนาการของสังคมในเขตลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี รูปแบบงานช่างมีลักษณะโดดเด่นเกี่ยวเนื่องจากความเชื่อ สะท้อนวิถีชีวิตของสังคมในสมัยนั้น อาทิ ภาพสัตว์ เทพพนม ลายพิธีกรรม และเรขาคณิต การพัฒนาโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นที่มีตามสภาพปัจจุบันมีผลทำให้ได้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลายที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน

สภาพงานช่างและรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน

จากการศึกษาโรงงานเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสุพรรณบุรีพบว่า มีแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ยังคงใช้เตาเผางานเครื่องปั้นดินเผาแบบเตาโบราณ หรือเตาพื้นแบบดั้งเดิมมีปรากฏอยู่ 2 แหล่ง คือ โรงปั้นดินเผาของช่างมะโน เชิญคำ อายุ 45 ปี เดิมตั้งอยู่ที่หน้าศาลเจ้า ต.พิหารแดง อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี ปัจจุบันย้ายไปตั้งอยู่บ้านเลขที่ 278 ม.5 ต.ดอนโพธิ์ทอง อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี ประกอบอาชีพช่างปั้นดินเผาในจังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ.2540 จนถึงปัจจุบัน และช่างคำมี พิศารณ์ อายุ 52 ปี อยู่บ้านเลขที่ 18/1 ม.6 ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ประกอบอาชีพเป็นช่างปั้นและเปิดโรงงานเมื่อ ปี พ.ศ.2538 จนถึงปัจจุบัน รูปแบบงานจะเป็นรูปทรงกระถางไม่มีลวดลายประดับ และเน้นผลิตงานเพื่อขายส่ง

การพัฒนารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผา

ในงานวิจัยนี้หมายถึงการริเริ่มสร้างสรรค์และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาให้เหมาะสมกับยุคสมัย ก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ ชุมชน สังคม โดยที่ยังรักษาลักษณะดั้งเดิมไว้ได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการศึกษาศิลปะ เริ่มด้วยการการสร้างความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นความสำคัญประการแรกที่จะต้องดำเนินการหลังจากได้ข้อสรุปผลจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยทดลองพัฒนารูปแบบงานประกอบด้วย 1.ลวดลายดอกไม้ 2.ลวดลายคลื่นน้ำ 3.ลวดลายใบโพธิ์ 4.ลวดลายรูปหงส์ในกรอบสี่เหลี่ยม 5.ลวดลายรูปเทวดา 6.ลวดลายนักรบบนหลังม้า และ 7.ลวดลายแสดงพิธีคล้องช้าง โดยเชิญชวนช่าง ครูอาจารย์ และนักศึกษา

ที่สนใจโดยให้ความรู้แบบกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และร่วมกัน พัฒนารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีในรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับงาน เครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาบ้านบางปูน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเช่น การเรียนรู้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาของจังหวัด สุพรรณบุรี การร่างภาพ การทำบล็อกพิมพ์ต้นแบบ การสร้างต้นแบบ การเตรียมดิน การขึ้น รูป การใช้บล็อกกดประทับและการใช้ดินประทับเครื่องปั้นดินเผา การตกแต่ง และลีนสุดลง ที่การเผาโดยใช้เตาฟืนแบบดั้งเดิม ผลงานที่ได้มีความหลากหลายตามความคิดสร้างสรรค์ จากลายลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีเป็นหลัก ผลการประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรม คือเกิดการรับรู้และเข้าใจถึงรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นอย่างดี เพื่อ สามารถใช้เป็นแนวทางแก่ชุมชน ผู้ประกอบการและสถานศึกษาด้านช่างศิลปะที่จะนำไป ประยุกต์ใช้ตามความสนใจในแต่ละพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

- 1 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม นับเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องระบุ คุณลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมตามยุคสมัยหนึ่ง ๆ ให้เข้าใจความเป็นอยู่ของคนที่มี วัฒนธรรมหลากหลายได้เป็นอย่างดี
- 2 การนำรูปแบบและการตกแต่งงานเครื่องปั้นดินเผาแบบโบราณของจังหวัดสุพรรณบุรีมาใช้ เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันสามารถทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานทุนทาง วัฒนธรรมและสร้างความภาคภูมิใจต่อผู้มีส่วนร่วมตามหลักการจัดการศึกษาด้านศิลป วัฒนธรรม โดยนำการแสดงออกด้านศิลปะ หรืองานช่างที่ให้ประโยชน์ต่อเนื่องจากความ สนุนทรีย์ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย

ข้อเสนอแนะ

การนำผลจากความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจของผู้มี ส่วนร่วมตามหลักการจัดการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม งานช่างศิลป์ในศิลปวัฒนธรรมมีความ สำคัญต่อการเป็นแบบแผนเฉพาะของตนเอง มีความโดดเด่นไม่เหมือนสังคมอื่น ชาติอื่น และ

บางเรื่องอาจจะได้รับอิทธิพลโดยเฉพาะของตนเองได้

- 1 ผู้สอนวิชาด้านช่างศิลป์และศิลปะสามารถนำเอารูปแบบจากศิลปกรรมท้องถิ่นไปประยุกต์ใช้ได้ โดยในที่นี้ได้ใช้รูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีไปจัดการเรียนรู้ในสาขาเครื่องปั้นดินเผาและแขนงอื่น ๆ ได้ในรายวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วิชาวาดเส้น วิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ วิชาจิตรกรรม วิชาประติมากรรม วิชาภาพพิมพ์ วิชาศิลปะไทย และวิชาศึกษาทั่วไป โดยผู้สอนสามารถนำลวดลายงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีประยุกต์ใช้เพื่อจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ตามความเหมาะสม
- 2 การนำลวดลายรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผา ลายลักษณะอื่น ๆ นอกเหนือจากรูปแบบในงานวิจัยนี้ ซึ่งตามผลการศึกษาผู้วิจัยที่ได้ข้อมูลพบรูปแบบลายลักษณะที่หลากหลาย ดังนั้นผู้สอน ช่าง ศิลปิน นักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจสามารถนำลวดลาย ลายลักษณะอื่น ๆ เพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานได้ตามความสนใจ ถือเป็นการใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมอย่างคุ้มค่า และสร้างสรรค์ เป็นการรับใช้สังคมโดยจัดว่าเป็นงานศิลปะที่สร้างประโยชน์ต่อวัฒนธรรม ชุมชน บุคคล งานช่างแก่สังคม และประเทศชาติตามเป้าหมายของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่มีเป้าหมายเพื่อธำรงอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยด้วยการสร้างสรรค์และสืบสานงานศิลป์อย่างต่อเนื่อง
- 3 วิธีในการจัดการพัฒนารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น วิทยาลัยสามารถจัดการเรียนรู้งานช่างศิลป์ ในชุมชนด้วยการประสานช่างปั้น ช่างในท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน ร่วมถ่ายทอดความรู้และความเชื่อ อุดมคติการทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผู้เรียนได้เข้าใจบทบาทงานช่างนับเป็นการเรียนรู้ถึงบริบทสังคม ชุมชนอย่างลึกซึ้ง และแรงบันดาลใจอาจเกิดขึ้นเมื่อได้รับรู้จากประสบการณ์ตรง
- 4 สถานศึกษาด้านศิลปะเชิญผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ศิลปิน ร่วมกับช่างในชุมชน ให้ความรู้และร่วมกันพัฒนารูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรีในรูปแบบเฉพาะบุคคลขึ้นทุกปีการศึกษา เพื่อให้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนางานให้มีความประณีตตามความคิดสร้างสรรค์หรือความชำนาญของช่าง ศิลปิน หรือตามความสนใจของสังคมอย่างต่อเนื่อง ควรมีการเผยแพร่และจัดการเรียนรู้ด้านช่างศิลป์ โดยใช้รูปแบบลวดลายงานเครื่องปั้นดินเผาสุพรรณบุรี ในสถานศึกษาของจังหวัดสุพรรณบุรี ทุกระดับการศึกษา เพื่อสร้างพื้นฐานความรู้ และความเข้าใจร่วมกันแก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ

ในท้องถิ่น หรือศิลปวัฒนธรรมไทยที่เป็นอัตลักษณ์สุพรรณบุรี เกิดการยอมรับกันโดยทั่วไป

เชิงอรรถ

- 1 ชลูด นิยมเสมอ, องค์ประกอบของศิลปะ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2531), 254.
- 2 น.ณ ปากน้ำ (นามแฝง), ศิลปะรอบตัวเรา (กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2540), 147.
- 3 ธนิก เลิศขานนท์, มนุษย์กับภาษาบนดินเผาจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551), 16-27.
- 4 สายันต์ ไพเราะฉัตร, โบราณคดีเครื่องถ้วยสยามแหล่งเตาเผาเมืองน่านและพะเยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551), 9-19.
- 5 สุริรัตน์ บุปผา, มนุษย์กับภาษาบนดินเผา (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551), .
- 6 สุขุมลย์ เล็กสวัสดิ์, เครื่องปั้นดินเผาพื้นฐานการออกแบบและปฏิบัติงาน (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), 64.
- 7 เกศรินทร์ แซ่เบ้, “วิเคราะห์งานศึกษาเครื่องถ้วยแหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 29-81.

บรรณานุกรม

เกตุรินทร์ แซ่เบ๊. "วิเคราะห์งานศึกษาเครื่องถ้วยแหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี," วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

จารึก วิลแก้ว และคณะ. แหล่งเตาบ้านบางปูน. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2531.

ชลูด นิ่มเสมอ. องค์ประกอบของศิลปะ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2531.

ธนิช เลิศชาญฤทธ์. มนุษย์กับภาษาชนเผ่าจากอดีตกาลสู่โลกสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

น.ณ ปากน้ำ (นามแฝง). ศิลปะรอบตัวเรา. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, 2540.

นิดดา หงส์วิวัฒน์. เครื่องปั้นดินเผา. กรุงเทพฯ: คติ, 2554.

วิรุณ ตั้งเจริญ. ศิลปะและความงาม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2535.

สายันต์ ไพเราะภูจิตร. โบราณคดีเครื่องถ้วยสยามแหล่งเตาเมืองน่านและพะเยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.

_____. โบราณคดีเครื่องถ้วยสยามแหล่งเตาล้านนาและสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2553.

สุชุมมาล เล็กสวัสดิ์. เครื่องปั้นดินเผาพื้นฐานการออกแบบและปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

สุริรัตน์ บุปผา. มนุษย์กับภาษาชนเผ่า. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

ภาพที่ 1-6

ตัวอย่างผลการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดสุพรรณบุรี

